

Investigating the Effect of Official Institutions in Isfahan Metropolitan City on the Feasibility of Strategic Planning Through a Futures Studies Approach

Mohammad Banaeian Mofrad¹ | Shirin Toghyani^{2*} | Hamid Saberi³

1. Department of Urbanism, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. Email: mbanaeiann@gmail.com

2. Corresponding Author, Department of Urban Planning, Faculty of Art, Architecture and Urban Planning, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. Email: toghyani.shirin@par.iaun.ac.ir

3. Department of Geography, Tourism Research Center, Urban Planning, Najafabad branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran. Email: h_saberi@par.iaun.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received November 01, 2024
Revised December 25, 2024
Accepted January 13, 2025
Published online 17 February 2025

Keywords:

Modeling,
feasibility,
spatial planning,
future research
Isfahan.

ABSTRACT

Cultivating new development paths in urban areas requires a strategic planning process. Strategic planning is considered as one of the executive steps of futures research through the presence of citizens, their participation, and their awareness raising in different fields. In this sense, futures research is not a substitute for strategic planning; rather its content upon which the strategy is formulated is of importance. This research is applied in terms of its purpose, and descriptive-analytical research in terms of its methodology. By studying the theoretical foundations and using the Delphi method, influential indicators and variables in strategic planning in the form of 4 general dimensions (physical, socio-cultural, institutional management, and structural-process), and 39 items or sub-indices were extracted. The analysis of the data collected in the current research was done using statistical tests, such as cross-effects analysis and structural equations, GWR tool from the spatial statistics collection, etc., using Micmac, Smart PLS, GIS, and SPSS software. The results of modeling the effects of official institutions on the futures research indicated that "transparency of goals, policies, and official and unofficial instructions of the organization" have the greatest contributions to the direct and indirect effectiveness of futures research in Isfahan. Furthermore, the results of the effective spatial analysis on the expansion of strategic planning in the city of Isfahan showed that the managerial-institutional dimension would have significant effects on the expansion of strategic planning in this city, and the socio-cultural index is among the most important indicators influencing strategic planning at the level of this city.

Cite this article: Banaeian Mofrad, M.; Toghyani, Sh. & Saberi, H. (2024-25). Investigating the Effect of Official Institutions in Isfahan Metropolitan City on the Feasibility of Strategic Planning Through a Futures Studies Approach. *Town and Country Planning*. 16 (2), 269-283. <http://doi.org/10.22059/jtcp.2025.384074.670476>

© The Author(s). **Publisher:** University of Tehran Press.
DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2025.384074.670476>

بررسی اثر نهادهای رسمی کلان‌شهر اصفهان بر تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی با رویکرد آینده‌پژوهی

محمد بنایان مفرد^۱ | شیرین طغیانی^{۲*} | حمید صابری^۳

۱. گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. رایانامه: mbanaeiann@gmail.com
۲. نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. رایانامه: toghyani.shirin@par.iaun.ac.ir
۳. گروه جغرافیه، مرکز تحقیقات گردشگری، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران. رایانامه: h_saberi@par.iaun.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹

کلیدواژه:

آینده‌پژوهی،

اصفهان،

برنامه‌ریزی فضایی،

تحقق‌پذیری،

مدل‌سازی.

پرورش مسیرهای توسعه جدید در مناطق شهری نیازمند یک فرایند برنامه‌ریزی راهبردی است. برنامه‌ریزی راهبردی یکی از مراحل اجرایی آینده‌پژوهی است که به وسیله حضور و مشارکت و ارتقای آگاهی شهروندان در عرصه‌های مختلف صورت می‌گیرد. از این نظر آینده‌پژوهی جایگزین برنامه‌ریزی راهبردی نیست. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش‌شناسی پژوهش توصیفی-تحلیلی است که با مطالعه مبانی نظری و با استفاده از روش دلفی شاخص‌ها و متغیرهای تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی در قالب چهار بعد کلی (کالبدی، اجتماعی-فرهنگی، مدیریتی-نهادی، ساختاری-فرایندی) و ۳۹ گویه یا زیرشاخص استخراج شد. تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری‌شده در پژوهش حاضر به وسیله آزمون‌های آماری همچون تحلیل اثر متقاطع، ابزار GWR از مجموعه آمار فضایی، و ... به کمک نرم‌افزار GIS، Micmac، و SPSS انجام شد. نتایج مدل‌سازی اثر نهادهای رسمی بر آینده‌پژوهش نشان داد شفافیت اهداف و سیاست‌ها و دستورالعمل‌های رسمی و غیر رسمی سازمان بیشترین سهم را در اثرپذیری مستقیم و غیرمستقیم آینده‌پژوهی در سطح شهر اصفهان داشته‌اند. همچنین نتایج تحلیل فضایی مؤثر بر میزان گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان نشان داد بعد مدیریتی-نهادی اثر قابل توجهی بر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان خواهد داشت و شاخص اجتماعی-فرهنگی مهم‌ترین شاخص تأثیرگذار بر برنامه‌ریزی راهبردی در سطح این شهر است.

استناد: بنایان مفرد، محمد؛ طغیانی، شیرین و صابری، حمید (۱۴۰۳). بررسی اثر نهادهای رسمی کلان‌شهر اصفهان بر تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی با رویکرد آینده‌پژوهی. *آمایش سرزمین*، ۱۶ (۲) ۲۶۹-۲۸۳. <http://doi.org/10.22059/jtcp.2025.384074.670476>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان.

DOI: <http://doi.org/10.22059/jtcp.2025.384074.670476>

مقدمه و بیان مسئله

شهرها در سراسر جهان از پویاترین سیستم‌ها هستند (Akinsulire et al., 2024: 121) و با توجه به اینکه شهرها و مسائل آن‌ها فراتر از تمرکز و الگوهای تعاملات روزمره در فضا یا ساختارهای فیزیکی و افراد و فعالیت‌های انسانی هستند (حجی‌پور و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۹) شاهد گسترش روزافزون و بروز مسائل جدی در خصوص پایداری شهری به واسطه رشد تحمیل‌شده جمعیت هستیم (Verburg & Overmars, 2009: 1167). پرورش مسیرهای توسعه جدید مناطق شهری مستلزم فرایند برنامه‌ریزی راهبردی است که با انواع مختلفی از عدم قطعیت‌ها مشخص می‌شود (Sisto et al., 2022: 11). در این زمینه شبیه‌سازی‌های مبتنی بر سناریو از روندهای مؤثر بر تحقق برنامه‌ریزی راهبردی در آینده به عنوان یک رویکرد پرکاربرد برای کشف و ترسیم عدم قطعیت‌ها در ساختار برنامه‌ریزی شهری از اهمیت بالایی برخوردار است (Price et al, 2015: 32). بنابراین در طراحی سناریوها با بهره‌گیری از برنامه‌ریزی راهبردی می‌توان شبیه‌سازی‌های مؤثرتری از تحولات آینده شهرها را در برنامه‌ریزی کلان‌شهرها دخالت داد (Hersperger et al., 2019: 9). در سراسر جهان، مناطق شهری به شبیه‌سازی‌های مبتنی بر سناریو در جهت درک و مقابله با روندهای مؤثر بر تحقق برنامه‌ریزی راهبردی در آینده نیاز دارند (مهارتی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۱). درحالی‌که سناریوها نیروهای محرک مختلفی را در جهت شبیه‌سازی تغییر روندها فراهم می‌آورند، برنامه‌ریزی راهبردی توجه محدودی را به خود جلب کرده است (Lingua and Caruso, 2022: 13). ادغام برنامه‌ریزی راهبردی در سناریوها و ساختارها و مدل‌های برنامه‌ریزی شهری منجر به ارزیابی نتایج احتمالی و شیوه‌ها و سیاست‌های برنامه‌ریزی فعلی و همچنین نتایج انتخاب‌های سرمایه‌گذاری، قبل از عملی شدن، خواهد شد (Zhang et al., 2011: 126). ادغام برنامه‌ریزی راهبردی در مدل‌های ساختار برنامه‌ریزی کلان‌شهرها نیز می‌تواند دقت شبیه‌سازی‌ها را بهبود بخشد (Onsted & Chowdhury, 2014: 171). از این رو می‌توان ادعان داشت روش‌ها و رویکردهای مرتبط با آینده‌پژوهی پیش‌زمینه‌ای برای تفکر راهبردی است (هم‌قدم و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۳). بنابراین می‌توان این‌گونه برداشت کرد که آینده‌پژوهی جایگزین برنامه‌ریزی راهبردی نیست؛ بلکه موجب کاربردی‌تر و غنی‌تر شدن محتوای برنامه‌ریزی راهبردی می‌شود (Daift Weick, 1984: 285) و با توجه به اینکه وجود فرایند برنامه‌ریزی راهبردی و مشارکت بخش‌های مختلف با انعطاف‌پذیری در برابر نظرات متفاوت و شفافیت به منظور رسیدن به یک نقطه مشترک بین ذی‌نفعان مختلف از الزامات برنامه‌ریزی راهبردی است (HABITAT-UN, 2011: 29) می‌توان ادعان داشت آنچه آینده‌پژوهی راهبردی را از انواع دیگر آینده‌پژوهی متمایز می‌سازد توانایی آن در کمک به سازمان‌ها (سازمان‌های بزرگ) به منظور تعریف شرایط مبارزه و جهت‌دهی به مسیر است (Kuosa, 2014: 153).

در نظام تمرکزگرای برنامه‌ریزی توسعه شهری در ایران و محتوای مدیریت برنامه‌ها در سطوح ملی و منطقه‌ای و محلی الزام برای مشارکت بین سازمان‌ها و نهادهای محلی و دولتی و مردم وجود ندارد که این امر نیازمند توجه و بررسی بیشتر است (الیاس‌زاده مقدم، ۱۳۹۲: ۱۳۹). در شهر اصفهان، با توجه به مشکلات ناشی از برنامه‌ریزی و طرح‌های سنتی در سال‌های اخیر به‌ویژه عدم ضمانت اجرایی برنامه‌ریزی‌ها و طرح‌های سنتی، عدم تحقق کامل کاربری‌های خدماتی، نظارت ناکافی بر اجرای دقیق و درست برنامه‌ها، مشارکت کم‌رنگ شهروندان اصفهانی در مباحث مربوط به شهر اصفهان، و عدم توجه به منابع مالی و درآمد پایدار مدیریت شهری بازننگری در نحوه تهیه برنامه‌ها ضرورت دارد. بنابراین این پژوهش بر آن است که با تحلیل اثر و مدل‌سازی به بررسی اثر روندهای نهادی-رسمی کلان‌شهر اصفهان بر نظام تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی با رویکرد آینده‌پژوهی بپردازد.

پیشینه نظری پژوهش

تویدو^۱ (۲۰۱۳) در مقاله‌ای به بررسی «برنامه‌ریزی فضایی راهبردی در نواحی بحرانی: تمایلات جاری از نواحی کلان‌شهر تسالونیک» پرداخت و نشان داد؛ این نوع برنامه‌ریزی می‌تواند از انطباق سیستم‌های سرزمینی با خطرات ناشی از بحران پشتیبانی کند. اهداف راهبردی بلندمدت عبارت‌اند از: ارتقاء توسعه، رقابت و نوآوری، ارتقای انسجام اجتماعی، بهبود کیفیت زندگی، اراکایاسی (۲۰۱۵) در مقاله‌ای به بررسی رویکردهای نهادی و منطقی به مسائل برنامه‌ریزی در ترکیه پرداخت و دریافت

که سیستم‌های برنامه‌ریزی برای ایجاد هماهنگی بین تصمیمات فضایی و راهبردی نیاز به ساختار نهادی- حقوقی جدید دارند. تضادهای اقتداری بین سازمان‌ها باید حذف شود. تودز^۱ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای به بررسی «شکل دادن به رشد محیطی و برنامه‌ریزی فضایی استراتژیک در یک شهر- منطقه آفریقای جنوبی» پرداخت و دریافت که برخلاف مفروضات مبنی بر اینکه برنامه‌ریزی راهبردی نمی‌تواند رشد را به همراه داشته باشد. برنامه‌ریزی فضایی- راهبردی، توسط بخش‌های خصوصی و دولتی؛ و در موقعیت‌های متفاوتی در رابطه با توسعه در قرار داشته و نقش‌هایی پیچیده‌ای ایفا کرده است. بیبری^۲ (۲۰۲۲) در مقاله‌ای به بررسی «نواحی زیست‌محیطی و اکو- شهرهای هوشمند مبتنی بر داده با رویکردهای نوظهور» پرداخت و به این نتایج دست یافت که برنامه‌ریزی راهبردی و ارزیابی هوشمند مبتنی بر داده به لطف نقش اثبات‌شده دارای پتانسیل زیادی برای تسهیل پیشرفت در جهت دستیابی به اهداف پایداری است. اوندجیکووا^۳ و همکارانش (۲۰۲۴) در مقاله‌ای به بررسی «توسعه یک مدل مفهومی برای سیستم مدیریت اطلاعات در پروژه‌های برنامه‌ریزی فضایی (مطالعه موردی: پروژه ساخت شهر)» پرداختند و به این یافته‌ها دست یافتند که اهمیت فزاینده مدیریت اطلاعات در تلاش‌های برنامه‌ریزی فضایی معاصر است و تأکید کردند این تلاش‌ها برای پیشبرد فرایندهای توسعه شهری در دنیایی که به طور فزاینده اطلاعات‌محور است حیاتی هستند. لو^۴ و همکارانش (۲۰۲۴) در مقاله‌ای به بررسی «ناوبری انقباض شهری و عوامل تأثیرگذار فضایی و اولویت‌های استراتژیک برای عملکرد فضایی شهری در استان هیلونگجیانگ چین» پرداختند. آن‌ها دریافتند که مقیاس فضایی شهری بیشترین تأثیر را بر عملکرد فضایی شهرهای در حال کوچک شدن دارد. قدمی و سیاه‌گلی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به بررسی «ارزیابی عوامل مؤثر بر برنامه‌ریزی استراتژیک در ایران» پرداختند و دریافتند که مهم‌ترین عوامل ناکارآمدی برنامه‌های جامع عبارت‌اند از: نگاه سخت‌افزاری به توسعه شهری، عدم هماهنگی مهارت و منابع، نگرش آمرانه. با مقایسات زوجی معیار (تحلیل سوات) معیار مدیریتی در اولویت اول قرار گرفت. در تحلیل همبستگی، مهم‌ترین مانع پیش رو در برنامه‌ریزی راهبردی معیار نگرشی- دانشی است. اصلاح ساختار جهت ارتقای خدمات‌رسانی، بهبود مدیریت هزینه، و آمادگی تغییر سازمان مدیریتی بخشی از پیشنهادها در بستر نهادی معرفی شد. شکوهی و همکارانش (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به بررسی «برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند بر اساس رویکرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM» پرداختند؛ تایج حاصل از روش SWOT نیز نشان دهنده موقعیت تدافعی شهر بیرجند به لحاظ برخورداری از شاخص‌های راهبرد CDS است و این یعنی بدترین وضعیت ممکن، چراکه از یک طرف با ضعف‌ها و از طرف دیگر با تهدیدها روبه‌رو است. . دانیالی و شریف‌زادگان (۱۳۹۸) در مقاله‌ای به بررسی «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری مبتنی بر رویکرد سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر قزوین)» پرداختند و به این نتایج رسیدند که بر اساس سناریوهای برتر، چشم‌انداز آینده شهر قزوین با ویژگی‌هایی همچون (قزوین شهر تاب‌آور و آماده در مواجهه با مخاطرات)، (قزوین شهری توسعه‌یافته با پایداری محیط زیست طبیعی و انسانی)، (قزوین شهری دارای مدیریت یکپارچه همراه با مشارکت گسترده مردم)، (قزوین شهری فرهنگی با اقتصادی پویا و دانش‌محور) ترسیم شد و نهایتاً راهبردهای متناسب با اهداف کلان و خرد در خصوص شهر قزوین ارائه شد. کیانی و همکارانش (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به بررسی «مدل ارزیابی تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی در شهرسازی ایران» پرداختند و دریافتند که بررسی‌های آماری و معادلات ساختاری در پژوهش با تأکید بر چهار مؤلفه تقاضای بالقوه، ارزش افزوده، مزایای موقعیت مکانی، و توسعه منجر به ارائه مدل ارزیابی تحقق‌پذیری چندبعدی می‌شود.

نوآوری پژوهش

پژوهش حاضر از منظر بررسی روندهای نهادی رسمی به بررسی تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان پرداخته است؛ موضوعی جدید که تا کنون در شهر اصفهان بدان پرداخته نشده و بدین سبب حائز نوآوری و خلاقیت است. به طور کلی در سه بعد نظری و علمی، روش‌شناختی، و کاربردی می‌توان نوآوری پژوهش حاضر را مورد بررسی قرار داد:

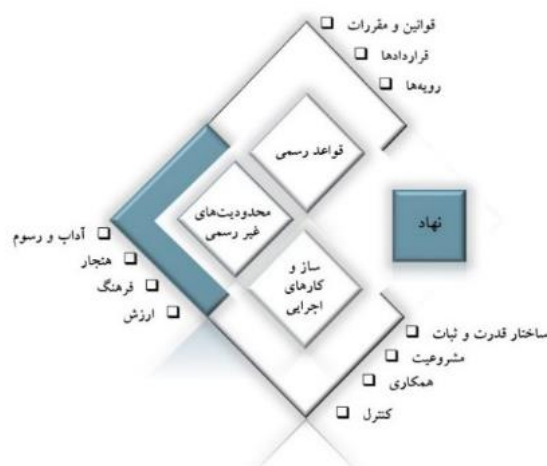
1. Todes
2. Bibri
3. Yehorchenkova
4. Lu

الف) بعد نظری و علمی: نوآوری در پیوند نظری بین مفاهیمی نظیر برنامه‌ریزی نهادی رسمی و برنامه‌ریزی راهبردی؛
 ب) بعد روش‌شناختی: نوآوری در مواد و روش‌های تحلیل داده‌ها و اطلاعات و پیوند موضوع پژوهش با رویکرد آینده‌پژوهی؛
 ج) بعد کاربردی: نوآوری در کاربرد نتایج پژوهش حاضر از نظر علمی بین دانشگاهیان و متخصصان علوم شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری از لحاظ آکادمیک.
 همچنین کاربرد در امر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری شهر اصفهان می‌تواند موجب بهبود و ارتقای تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی راهبردی در این شهر شود.

مبانی نظری پژوهش

برنامه‌ریزی نهادی

با استناد به تعریف داگلاس نورث^۱، که از تأثیرگذارترین و مهم‌ترین تعاریف در حوزه تعریف نهاد است، برنامه‌ریزی نهادی قواعد بازی در یک جامعه یا قراردادهای ابداع‌شده انسانی که کنش‌های متقابل انسانی را ساختارمند می‌کند است (Krul, 2018: 78). به عبارت دیگر نهادها محدودیت‌های ابداعی بشر هستند که تعامل‌های اقتصادی و سیاسی و اجتماعی او را به وجود آورده‌اند و با ارائه ساختاری برای زندگی روزمره عدم اطمینان را کاهش می‌دهند (North & Wallis, 1994: 612). لامرز^۲ و باربور از نهادها به مثابه شیوه‌هایی یاد می‌کنند که با اعتقادات پایدار و معقول و رسمی هدایت می‌شوند و از سازمان‌ها و موقعیت‌های خاص فراتر می‌روند. همچنین معتقدند نهادها در طیف گسترده‌ای از پدیده‌های اجتماعی همچون عناصر هنجاری و فرهنگی و نظارتی آشکار می‌شوند. نهادها به عنوان الگوهای برقراری ارتباط منعکس‌کننده هدف منطقی هستند که رفتارها را به سمت اهداف خاصی هدایت می‌کنند (Lammers & Barbour, 2006: 357-358). در واقع، نهادها در شکل رسمی خود (نظیر حکومت و بازار) چارچوبی را که برنامه‌ریزی در حیطه آن قدرت عمل دارد فراهم می‌آورد (Joel & Oguanobi, 2024: 803) و در شکل غیررسمی خود (نظیر آنچه در هنجارهای اجتماعی، آداب و رسوم، و کاربست‌ها وجود دارد) زمینه‌ساز عملیاتی شدن برنامه‌ریزی را فراهم می‌کنند. بنابراین، ساختار نهادی با سطح بالایی از مشارکت، ارتباطات، تبادل اطلاعات، و ظرفیت نهادی تحت حمایت سازماندهی رسمی همچون قانون، نقش، و سازمان‌ها شناخته می‌شود (Karakayaci, 2015: 34).

شکل ۱. مقوله‌های تشکیل‌دهنده نهادها (منبع: برگرفته از Krul, 2018)

نظریه دیدگاه برنامه‌ریزی راهبردی

مفاهیمی نظیر ساختارگرایی، نگرش‌های سیستمی، مدیریتی و نهادی، ارتباطی، عملکردگرایی، استراتژیک، و آینده‌نگاری شاکله و ماهیت اصلی برنامه‌ریزی راهبردی را شکل می‌دهند (Stead, 2013: 21). همچنین جهت‌دستیابی به اهداف مختلف و در

1. Douglass Cecil North (1920-2015)

2. Lammers

مقیاس‌های گوناگون- از جمله سازمان‌ها و شهرها- کارایی دارند. در حقیقت، برنامه‌ریزی فضایی راهبردی به مثابه گونه‌ای از برنامه‌ریزی به مجموعه‌ای از اقدامات و فرایندها و تصمیمات در بستر شهر و اجتماعات انسانی اطلاق می‌شود که از طریق تلفیق محتوا^۱ و رویه^۲ و طی دو مرحله، یعنی طرح راهبردی و طرح عملیاتی، ممکن می‌شود (Albrechts, 2004: 747). نخستین بار در سال ۱۹۱۶ نلسون پی لوئیس در کتابی با عنوان *برنامه‌ریزی شهر مدرن* در خصوص برنامه‌ریزی راهبردی بحث و گفت‌وگو کرد (Albrechts, 2006: 1150). در رشته‌های علمی مختلف، به شیوه‌های متفاوت برنامه‌ریزی راهبردی مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین اندیشمندان و نظریه‌پردازان بر اساس ویژگی‌های برنامه‌ریزی راهبردی تعاریف مختلفی از آن ارائه کرده‌اند که در جدول ۱ برخی از این تعاریف قابل مشاهده است.

جدول ۱. نظریات مختلف در خصوص برنامه‌ریزی راهبردی

تعریف	سال	نظریه پرداز
برنامه‌ریزی راهبردی را تلاشی منظم برای تولید تصمیمات و اقدامات اساسی و برای شکل دادن به ماهیت و مسیر فعالیت سازمان در یک چارچوب قانونی می‌داند.	۲۰۱۱	برایسون ^۳
برنامه‌ریزی راهبردی عملکرد بسیار بهتری نسبت به رویکردهای تطبیقی برنامه‌ریزی نشده دارد. برنامه‌ریزان باید فعالیت سازمان را با محیط و ظرفیت منابع سازمانی تطبیق دهند.	۱۹۹۰ ۲۰۰۰ ۲۰۰۲	مک دونل ^۴ فینلای ^۵ کاتسیولودس ^۶
اصطلاح راهبردی به مجموعه تصمیمات و اقداماتی گفته می‌شود که با توجه به یک هدف نسبت به سایرین در اولویت هستند و به عبارت دیگر مؤثرترین و کارآمدترین روش محسوب می‌شوند.	۲۰۱۲	آلبرج ^۷ سازمان ملل
برنامه‌ریزی راهبردی را فرایند اجتماعی تعریف می‌کنند که از طریق آن طیف‌های مختلفی از مردم در جایگاه‌ها و روابط نهادی متنوع برای فرایندهای طراحی برنامه در کنار هم جمع می‌شوند تا محتواها و راهبردهایی را برای مدیریت تغییرات فضایی مطرح کنند. به عبارت دیگر، برنامه‌ریزی راهبردی فرصتی برای ساخت ایده‌های جدید و ایجاد فرایندهایی برای به جلو راندن آن‌هاست.	۱۹۹۷	هالی ^۸
برنامه‌ریزی فضایی راهبردی را در چهار ویژگی فضایی، پایدار، یکپارچه‌کننده، و فراگیر تعریف می‌کند.	۲۰۰۴	دیمتری و تامسون ^۹

برنامه‌ریزی راهبردی از جمله اصول اساسی مدیریت راهبردی است که به همراه مدیریت منابع و اجزاء، کنترل و ارزیابی را نیز درگیر می‌کند. در واقع، برنامه‌ریزی راهبردی شامل سه ویژگی اساسی است: عوامل تعیین‌کننده (محیطی، نهادی، سازمانی)، مدیریتی (ساختار بندی برنامه، محتوای راهبردی، اجرا)، پیامدها (ظرفیت سازمانی، بهبود عملکرد) (Bryson et al., 2018: 318). در واقع، می‌توان به شیوه دیگری هم برنامه‌ریزی راهبردی را به عنوان یک فرایند سازمانی تعریف کرد که شامل تعیین راهبردها و تصمیم‌گیری‌ها برای تخصیص منابع به عنوان قدم‌های اجرایی راهبردها می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

شهر اصفهان با جمعیتی برابر با ۱۹۶۱۲۶۰ (سال ۱۳۹۵) مرکز استان اصفهان است و با پهنه‌ای در حدود ۲۵۰ کیلومتر مربع در قلب فلات ایران جای گرفته است (آمارنامه سال ۱۳۹۴ - ۱۳۹۸ شهر اصفهان). این شهر در چهارراه شمالی، جنوبی، شرقی، و غربی کشور قرار دارد و در طی تاریخ محل رفت‌وآمد و برخورد اقوام و فرهنگ‌های متفاوت بوده است. شهر اصفهان بر دشتی نسبتاً صاف با شیبی در حدود ۲ درجه و به سمت شمال شرقی گسترش یافته است. اولین مطالعاتی که به صورت جدی درباره

۱. مفاهیم، چارچوب توصیفی، تصمیم‌گیری شهری

۲. فرایند و ابزار

3. Bryson

4. McDonell

5. Finlay

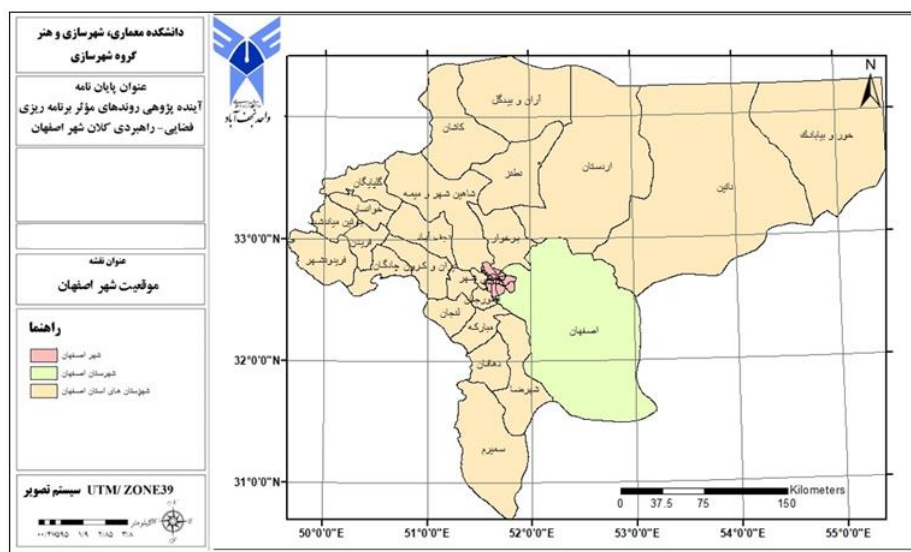
6. Katsio Lodes

7. Albrechts

8. Patsy Healey

9. Dimitri & Thomson

اصفهان انجام پذیرفت با نقشه‌ای توسط چریکف روسی در سال ۱۲۸۰ آغاز شد. آخرین طرح ارائه‌شده برنامه‌ریزی راهبردی شهرداری اصفهان مربوط به ۱۴۱۰ است. در شکل ۲ محدوده مورد مطالعه شهر اصفهان مشخص است.

شکل ۲. موقعیت محدوده مورد مطالعه (مأخذ: نویسندگان، ۱۴۰۳)

روش و ابزار تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت هدف کاربردی و به لحاظ روش‌شناسی جزء تحقیقات توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش ضمن مطالعه پیشینه و مبانی نظری، به‌خصوص در حوزه آینده‌نگاری، شاخص‌هایی (جدول ۲) در ۴ دسته و ۳۹ زیررده گویه‌ای استخراج شد.

جدول ۲. شاخص‌ها و مؤلفه‌های تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی کلان‌شهر اصفهان

بهد	شاخص	زیرشاخص
	کالبدی	Var1- ارزیابی عوامل محیطی، Var2- مقیاس درگیری ساختار فضایی، Var3- مطلوبیت توزیع فضایی فعالیت‌ها، Var4- کیفیت زندگی و مبانی توسعه پایدار
		Var5- تعاملات میان سازمان‌های عمومی و خصوصی، Var6- اجماع نظرات در فرایند تصمیم‌گیری، Var7- اعتماد دولت‌ها و سازمان‌ها به ساختارها و مجموعه تشکیلاتی، Var8- ارائه فرصت برابر در ارائه و نقد فرایندهای تصمیم‌گیری، Var9- مشارکت ذی‌نفعان نهادی و عمومی و خصوصی، Var10- ارتباطات و یکپارچگی درون‌سازمانی، Var11- توجه به فرهنگ و تغییرات نظام‌های ارزشی حاکم بر جامعه، - Var12 ورود افراد متخصص در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری
نهادی- مدیریتی		Var13- مدیریت تخصیص بهینه منابع مالی و انسانی و فیزیکی و دسترسی به منابع در فرایند اجرای برنامه، Var14- به‌کارگیری ابزارهای قانونی نظارتی و قواعد کنترلی رسمی، Var15- تعهد سازمانی و رفع تعارضات میان نهادهای ذی‌نفع، Var16- اهداف، حیطه عملکردی سازمان و سنجش بازدهی عملکردی آن، Var17- شناسایی بازیگران کلیدی در فرایند تدوین و اجرای برنامه‌ریزی، Var18- درگیری نهادهای محلی در فرایند تدوین و اجرای برنامه‌ریزی، Var19- توجه به تغییر و تحولات سازمانی متناسب با شرایط، Var20- تعادل روابط بالا به پایین و پایین به بالا، Var21- ایجاد ارزش رقابتی در برنامه‌ها، Var22- ارزیابی قدرت لازم اجرایی توسط مسئولان، Var23- توجه به مدیریت ریسک در طی برنامه‌ریزی، Var24- مشروعیت نهاد و سازمان‌های دخیل در فرایند برنامه‌ریزی، Var25- توجه به ساختار اجرایی و قانونگذاری حکومتی، Var26- ثبات ساختاری نهادها و سازمان‌های دخیل در فرایند برنامه‌ریزی
		Var27- انعطاف‌پذیر بودن ماهیت برنامه، Var28- تدوین چشم‌انداز و سناریونگاری در برنامه‌ها، Var29- شفافیت اهداف و سیاست‌ها و دستورالعمل‌های رسمی و غیر رسمی سازمان، Var30- میزان قابلیت دستیابی به داده‌ها، Var31- سنجش‌پذیر بودن راهبردها، Var32- هم‌سو بودن اهداف برنامه با طرح‌های فرادست، Var33- توجه به یکپارچه‌سازی دستور کار عملکردها در ابعاد مختلف، Var34- سازگاری برنامه با محیط برنامه‌ریزی، Var35- رهبری محوری در فرایند برنامه، Var36- رفع تضادهای درونی برنامه و سوق به سازگاری درونی برنامه، Var37- میزان تطابق راهبرد با اهداف، Var38- ماهیت غیر خطی و عدم قطعیت در برنامه‌ها، Var39- جامع‌نگری در برنامه
ساختاری- فرایندی		

جامعه آماری تحقیق حاضر شامل کلیه مدیران و کارشناسان ارشد شهر اصفهان (۱۰۰ نفر) بود که به صورت هدفمند ۳۰ نفر به عنوان حجم نمونه از متخصصان حوزه برنامه ریزی شهری در شهر اصفهان و جامعه دانشگاهی و کارشناسی اداره کل راه و شهرسازی انتخاب شدند. ملاک اصلی در انتخاب متخصصان و خبرگان تسلط نظری، تجربه عملی، و تمایل به مشارکت در پژوهش و همچنین دسترسی پژوهشگر به آن‌ها بود. با توجه به اینکه کاربرد آینده‌نگری و پیش‌بینی در تکنیک دلفی نسبت به سایر کاربردهای آن (تصمیم‌گیری و افزایش اثربخشی آن، قضاوت، تسهیل حل مسئله، تعیین سیاست‌ها، جمع‌آوری گروهی اطلاعات، تعیین اولویت، هدف‌گذاری، نیازسنجی، و...) مقدم است، در پژوهش حاضر جهت گردآوری اطلاعات از راندهای متوالی و در نهایت اجماع گروهی متخصصان استفاده شد. از این رو، دیدگاه خبرگان توسط یک هماهنگ‌کننده (پژوهشگر اصلی) گردآوری شد و خلاصه نتایج توسط هماهنگ‌کننده در اختیار دیگر اعضا قرار گرفت. سپس افراد بر اساس خلاصه نتایج مرحله قبل مجدداً دیدگاه خود را تعدیل و مطرح کردند. در نهایت، پس از رسیدن به اجماع کلی، نتایج در قالب یک گزارش آماری مطرح و برای تصمیم‌گیری استفاده شد. در عمل، پژوهش حاضر با استفاده از پرسشنامه دلفی و در قالب دوره‌های متوالی به اتفاق نظر میان گروه نمونه (۳۰ نفر از متخصصان امر) دست یافت. در ادامه بر پایه روش نخبگانی و با استفاده از تکنیک دلفی شاخص‌ها و متغیرهای تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی کلان‌شهر اصفهان شناسایی شد و با استفاده از روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه از طریق آزمون‌های آماری همچون تحلیل اثر متقاطع و به کمک نرم‌افزار Micmac پیشران‌های تأثیرگذار بر تحقق برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان از منظر آینده‌پژوهی بررسی شد. همچنین جهت سنجش وضعیت ابعاد و اثر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان از ابزار GWR از مجموعه آمار فضایی موجود در نرم‌افزار ArcGis استفاده شد.

جدول ۳. نتایج ضریب آلفا برای شاخص‌های پژوهش

ردیف	نام متغیر	آلفای کرونباخ	تعداد نمونه
۱	کالبدی	۰/۸۲	۳۰
۲	فرهنگی- اجتماعی	۰/۸۴	۳۰
۳	نهادی- مدیریتی	۰/۷۹	۳۰
۴	ساختاری- فرایندی	۰/۸۷	۳۰
	برنامه‌ریزی- راهبردی	۰/۸۴	۳۰

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در ادامه به تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات و استخراج نتایج پرداخته می‌شود.

آمار توصیفی

وضعیت فراوانی پاسخگویان از نظر جنسیت نشان داد تعداد ۵ نفر معادل ۱۶/۷ درصد زن و ۲۵ نفر معادل ۸۳/۳ درصد مرد بوده‌اند. بیشترین گروه سنی مربوط به رده ۳۰ تا ۴۰ سال با ۶۰/۰ درصد فراوانی بوده است. ۸۳/۳ درصد پاسخگویان را متأهلان تشکیل داده بودند. ۶۳/۳ درصد پاسخگویان دارای مدرک دکتری و ۳۶/۷ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده‌اند. محل اشتغال ۳۰/۰ درصد از پاسخگویان در راه و شهرسازی با سابقه شغلی بین ۱۰ تا ۲۰ سال بوده است.

اولویت‌بندی ابعاد مختلف برنامه‌ریزی راهبردی

به منظور اولویت‌بندی ابعاد چهارگانه برنامه‌ریزی راهبردی از آزمون T تک‌نمونه‌ای^۱ استفاده شد. در این پژوهش از آزمون T تک‌نمونه‌ای جهت بررسی و مقایسه چهار بعد کلی تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی و مقایسه میانگین آن‌ها نسبت به میانگین مبنا (۳) و نسبت به یک‌دیگر استفاده شد (جدول ۴).

جدول ۴. اولویت‌بندی میانگین ابعاد برنامه‌ریزی راهبردی از دیدگاه پاسخگویان

Test value (حد متوسط)	آماره T	سطح معناداری	اختلاف میانگین	انحراف معیار	میانگین	نمونه	ابعاد
	۱۱/۵۶۴	-/۰۰۰	۱/۴۳۳	-/۶۷۹	۴/۴۳	۳۰	بعد کالبدی
	۱۷/۹۹۹	-/۰۰۰	۱/۱۳۳	-/۷۷۶	۴,۱۳	۳۰	بعد فرهنگی- اجتماعی
۳	۱۱/۵۴۷	-/۰۰۰	۱/۰۳۳	-/۴۹۰	۴,۰۳	۳۰	بعد نهادی- مدیریتی
	۱۵/۳۸۹	-/۰۰۰	۱/۴۰۰	-/۴۹۸	۴,۴۰	۳۰	بعد ساختاری- فرایندی

نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای در خصوص بررسی ابعاد کلی (بعد کالبدی، بعد فرهنگی، اجتماعی، بعد نهادی، مدیریتی، بعد ساختاری- فرایندی) تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی نشان داد همه ابعاد چهارگانه در مقایسه با میانگین مینا (۳) وضعیت مناسب و مثبتی دارند؛ همچنین در مقایسه میانگین این چهار بعد مشخص شد بعد کالبدی (۴/۴۳) و پس از آن بعد ساختاری- فرایندی (۴/۴۰) وضعیت نسبتاً مطلوب‌تری دارند. از نظر آماره T نیز همه شاخص‌ها در وضعیتی مناسب قرار گرفته‌اند.

نقش روندهای نهادی بر تحقق برنامه‌ریزی فضایی از طریق آینده‌پژوهی

در پژوهش حاضر ۳۹ متغیر پژوهش در چهار بعد به عنوان عوامل تأثیرگذار بر وضعیت برنامه‌ریزی راهبردی کلان‌شهر اصفهان شناخته شدند و سپس از طریق روش تحلیل اثرهای متقاطع به وسیله نرم‌افزار آینده‌پژوهی (Micmac) به استخراج عوامل اصلی تأثیرگذار بر وضعیت آینده محیط شهر اصفهان در خصوص برنامه‌ریزی راهبردی پرداخته شد. بر اساس تعداد متغیرها و ماتریس ابعاد ۳۹*۳۹ و همچنین تأثیر هر یک از آن‌ها بر یک‌دیگر درجه پرتی ماتریس ۹۴/۲۸ درصد محاسبه شد که پراکندگی متغیرهای تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی اصفهان را مشخص می‌کند و حکایت از تأثیر شدید عوامل انتخاب‌شده بر یک‌دیگر دارد. همچنین ماتریس یادشده، با ۲ بار چرخش داده‌ها، بهینگی و مطلوبیت ۱۰۰ درصدی دارد که نشان‌دهنده روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است.

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده می‌توان گفت وضعیت صفحه پراکندگی متغیرها یا پیشران‌های تأثیرگذار در برنامه‌ریزی راهبردی کلان‌شهر اصفهان نشان‌دهنده وضعیت ناپایداری سیستم است که با بررسی نقشه پراکندگی متغیرهای خروجی نرم‌افزار میک‌مک و جایگاه آن‌ها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری ۱۴ عامل کلیدی شامل شفافیت اهداف و سیاست‌ها، سنجش‌پذیر بودن راهبردها، مطلوبیت توزیع فضایی فعالیت‌ها، مقیاس‌درگیری ساختار فضایی، انعطاف‌پذیر بودن ماهیت برنامه، کیفیت زندگی و مبانی توسعه پایدار، مدیریت تخصیص بهینه منابع مالی و انسانی و فیزیکی، میزان تطابق راهبرد با اهداف، ورود افراد متخصص در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری، تعهد سازمانی و رفع تعارضات میان نهادهای ذی‌نفع، ارزیابی عوامل محیطی، میزان قابلیت دستیابی به داده‌ها، تدوین چشم‌انداز و سناریونگاری در برنامه‌ها، درگیری نهادهای محلی در فرایند تدوین و اجرای برنامه‌ریزی در برنامه‌ریزی راهبردی کلان‌شهر اصفهان استخراج شد (جدول ۵).

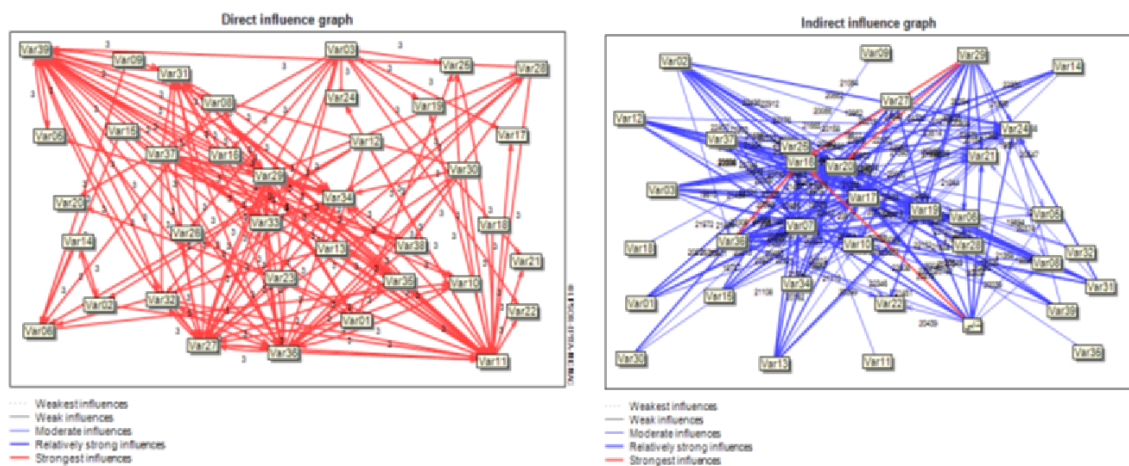
چنان که مشاهده می‌شود عامل «شفافیت اهداف، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های رسمی و غیر رسمی سازمان» بیشترین سهم را در اثرپذیری مستقیم و غیر مستقیم داشته است (جدول ۶) (شکل ۳).

بررسی ابعاد فضایی و اثر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان

جهت سنجش وضعیت ابعاد و اثر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان از ابزار GWR از مجموعه آمار فضایی استفاده شد. نتایج حاصل از جدول ۷ نشان داد ابعاد از برنامه‌ریزی راهبردی به میزان زیادی اثر مدل را تأیید می‌کند به گونه‌ای که بعد مدیریتی- نهادی اثر قابل توجهی بر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان خواهد داشت و شاخص اجتماعی- فرهنگی مهم‌ترین شاخص تأثیرگذار بر برنامه‌ریزی راهبردی در سطح این شهر است.

جدول ۵. میزان تأثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرها بر یکدیگر

اثر مستقیم		اثر غیر مستقیم		متغیر	اثر مستقیم		اثر غیر مستقیم		متغیر
میزان تأثیر پذیری	میزان تأثیر گذاری	میزان تأثیر پذیری	میزان تأثیر گذاری		میزان تأثیر پذیری	میزان تأثیر گذاری	میزان تأثیر پذیری	میزان تأثیر گذاری	
۶۸۶۵۴۲	۴۵۷۳۷۲	۱۰۸	۷۳	Var21	۴۵۷۶۱۶	۶۱۵۲۸۸	۸۰	۹۶	Var1
۶۵۹۹۲۵	۴۷۲۴۴۳	۱۰۵	۷۲	Var22	۵۴۹۱۳۱	۶۶۴۲۲۷	۸۳	۱۰۰	Var2
۵۴۰۵۹۶	۴۷۷۱۰۱	۸۶	۷۵	Var23	۵۱۹۹۹۶	۶۵۹۰۶۵	۸۰	۱۰۳	Var3
۷۰۰۲۴۹	۵۰۵۴۰۳	۱۰۴	۷۸	Var24	۴۲۰۹۱۵	۶۸۶۰۲۹	۷۰	۱۰۷	Var4
۵۷۶۹۹۶	۶۰۷۲۳۷	۸۹	۹۳	Var25	۶۳۵۵۹۹	۵۵۸۱۵۹	۹۷	۸۵	Var5
۵۵۹۹۴۵	۵۰۴۷۰۵	۸۶	۸۷	Var26	۶۶۹۷۶۰	۵۳۰۱۲۴	۱۰۳	۸۱	Var6
۵۷۰۵۵۹	۶۴۰۵۴۶	۹۶	۱۰۳	Var27	۷۱۳۲۳۵	۴۳۸۷۹۱	۱۰۵	۶۴	Var7
۴۰۲۰۳۰	۵۸۲۵۳۳	۷۰	۹۸	Var28	۶۳۱۹۹۴	۵۵۰۵۹۰	۹۷	۸۴	Var8
۵۷۳۹۵۹	۷۰۴۵۳۶	۹۰	۱۰۳	Var29	۵۴۴۹۹۸	۵۶۵۳۶۴	۹۳	۹۰	Var9
۴۷۴۴۰۲	۵۹۱۲۷۱	۷۳	۹۷	Var30	۶۸۹۸۳۶	۴۸۱۸۱۵	۱۰۵	۷۹	Var10
۵۶۴۱۵۸	۶۵۵۰۲۱	۸۸	۹۶	Var31	۵۵۵۹۵۳	۵۶۳۲۱۷	۹۴	۸۹	Var11
۵۴۵۶۱۲	۵۶۶۰۳۰	۸۱	۹۰	Var32	۴۰۷۸۳۹	۶۳۴۵۴۷	۶۴	۱۰۵	Var12
۵۶۹۴۳۴	۵۴۹۵۷۱	۸۸	۸۱	Var33	۴۱۰۲۹۳	۶۴۵۸۸۵	۶۹	۱۰۳	Var13
۵۹۵۶۰۹	۶۱۵۵۷۷	۹۲	۹۷	Var34	۵۴۶۶۰۷	۵۹۵۷۸۴	۹۱	۹۶	Var14
۵۱۹۲۷۹	۵۶۸۵۷۴	۸۱	۸۷	Var35	۴۲۶۴۳۵	۶۰۱۵۹۱	۶۶	۱۰۰	Var15
۶۴۱۵۵۶	۶۸۷۸۰۶	۹۸	۱۰۷	Var36	۷۸۰۰۹۳	۴۸۱۲۸۰	۱۱۴	۶۹	Var16
۴۵۵۳۷۹	۶۳۸۳۳۵	۷۳	۱۰۶	Var37	۷۲۷۸۴۷	۴۷۷۵۱۱	۱۱۲	۷۲	Var17
۴۴۷۵۷۵	۴۸۹۱۱۵	۷۶	۸۴	Var38	۴۵۳۳۴۶	۵۶۰۹۲۴	۸۰	۸۹	Var18
۵۲۸۵۶۹	۶۲۶۸۹۶	۸۸	۱۰۴	Var39	۷۲۰۸۷۷	۵۶۲۱۰۰	۱۰۷	۸۲	Var19
۳۲۶۶	۳۲۶۶	۳۲۶۶	۳۲۶۶	جمع	۷۶۲۶۳۲	۴۳۴۹۱۳	۱۱۲	۶۹	Var20

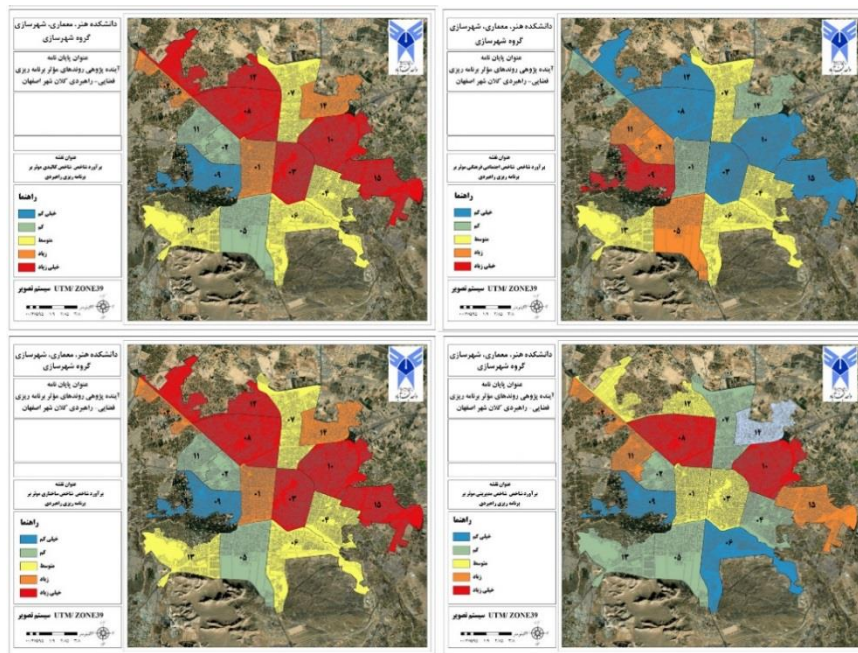
شکل ۳. نمودار روابط مستقیم و نمودار پراکندگی متغیرها بر اساس تأثیر غیر مستقیم بین متغیرها

جدول ۶. پیش‌رسان‌های تأثیرگذار بر برنامه‌ریزی راهبردی کلان‌شهر اصفهان از نظر آینده‌پژوهی

رتبه	متغیر	اثر مستقیم	عامل	اثرپذیری غیرمستقیم	عامل	اثر غیرمستقیم	عامل	اثرپذیری غیرمستقیم
۱	شفافیت اهداف، سیاست‌ها، و دستورالعمل‌های رسمی و غیر رسمی سازمان	۳۱۳	اهداف، حیطه عملکردی سازمان و سنجش عملکردی آن	۳۴۶	شفافیت اهداف، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های رسمی و غیر رسمی سازمان	۳۴۸	اهداف، حیطه عملکردی سازمان و سنجش عملکردی آن	۳۴۸
۲	کیفیت زندگی و مبانی توسعه پایدار	۳۰۷	تعادل روابط بالا به پایین و پایین به بالا	۳۴۰	رفع تضادهای درونی برنامه و سوق به سازگاری درونی برنامه	۳۴۰	تعادل روابط بالا به پایین و پایین به بالا	۳۴۰
۳	رفع تضادهای درونی برنامه و سوق به سازگاری درونی برنامه	۳۰۷	شناسایی بازیگران کلیدی در فرایند تدوین و اجرا	۳۳۱	کیفیت زندگی و مبانی توسعه پایدار	۳۳۹	شناسایی بازیگران کلیدی در فرایند تدوین و اجرا	۳۳۹
۴	مقیاس درگیری ساختار فضایی	۲۹۵	توجه به تغییر و تحولات سازمانی متناسب با شرایط	۳۲۵	مقیاس درگیری ساختار فضایی	۳۲۲	توجه به تغییر و تحولات سازمانی متناسب با شرایط	۳۲۲
۵	مطلوبیت توزیع فضایی فعالیت‌ها	۲۹۵	اعتماد دولت‌ها و سازمان‌ها به ساختارها و مجموعه تشکیلاتی	۳۲۲	مطلوبیت توزیع فضایی فعالیت‌ها	۳۲۱	اعتماد دولت‌ها و سازمان‌ها به ساختارها و مجموعه تشکیلاتی	۳۲۱
۶	سنجش‌پذیر بودن راهبردها	۲۹۲	مشروعیت نهاد و سازمان‌های دخیل در فرایند برنامه‌ریزی	۳۱۶	سنجش‌پذیر بودن راهبردها	۳۱۲	مشروعیت نهاد و سازمان‌های دخیل در فرایند برنامه‌ریزی	۳۱۲
۷	مدیریت تخصیص بهینه منابع مالی و انسانی و فیزیکی و دسترسی به منابع در فرایند اجرای برنامه	۲۸۶	ارتباطات و یکپارچگی درون سازمانی	۳۱۰	مدیریت تخصیص بهینه منابع مالی و انسانی و فیزیکی و دسترسی به منابع در فرایند اجرای برنامه	۳۰۸	ارتباطات و یکپارچگی درون سازمانی	۳۰۸
۸	انعطاف‌پذیر بودن ماهیت برنامه	۲۸۶	ایجاد ارزش رقابتی در برنامه‌ها	۳۱۰	انعطاف‌پذیر بودن ماهیت برنامه	۳۰۶	ایجاد ارزش رقابتی در برنامه‌ها	۳۰۶
۹	میزان تطابق راهبرد با اهداف	۲۸۶	اجماع نظرات در فرایند تصمیم‌گیری	۳۰۴	میزان تطابق راهبرد با اهداف	۲۹۹	اجماع نظرات در فرایند تصمیم‌گیری	۲۹۹
۱۰	ورود افراد متخصص در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری	۲۸۳	ارزیابی قدرت لازم اجرایی توسط مسئولان	۳۰۱	ورود افراد متخصص در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری	۲۹۵	ارزیابی قدرت لازم اجرایی توسط مسئولان	۲۹۵

جدول ۷. برآورد شاخص‌های مؤثر بر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان

متغیر	p-value	طول باند	Sigma	AICc	R2	R2 تعدیل‌شده
کالبدی	-2/5 _ +2/5	۲۴۶٫۶۲۱	۰٫۵۹	۷۷۳۵۸۸٫۰۳۵	۰٫۸۵	۰٫۴۹
اجتماعی- فرهنگی	-2/5 _ +2/5	۲۴۶٫۶۲۱	۰٫۶۳	۷۷۳۵۸۸٫۰۳۵	۰٫۸۸	۰٫۵۳
ساختاری	-2/5 _ +2/5	۲۴۶٫۶۲۱	۰٫۷۱	۷۷۳۵۸۸٫۰۳۵	۰٫۸۰	۰٫۴۱
مدیریتی- نهادی	-2/5 _ +2/5	۲۴۶٫۶۲۱	۰٫۴۳	۷۷۳۵۸۸٫۰۳۵	۰٫۷۹	۰٫۴۴

شکل ۴. برآورد شاخص‌های مؤثر بر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان

نتیجه

برنامه‌ریزی راهبردی با توجه به اثرگذاری بسیار فراوان در ابعاد فرهنگی-اجتماعی، کالبدی، ساختاری-فرایندی، و نهادی-مدیریتی در جوامع مختلف به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان تصمیم‌گیری در مدیریت شهری با هدف توسعه همه‌جانبه در سطح شهرها شناخته می‌شود. با توجه به مشکلات روزافزون شهری، برنامه‌های تدوین‌شده برای اصفهان از سال ۱۳۷۵ آغازگر تفکر استراتژیک و رویکرد نوین در برنامه‌ریزی بودند و به نوعی نقطه عطفی در رویکرد برنامه‌ریزی این شهر محسوب می‌شوند که لزوم اجرایی شدن آن‌ها در حل مشکلات پیچیده شهری از اهمیت بسزایی برخوردار و در گرو ذی‌نفعان است. در تحقیق کنونی بعد از استخراج شاخص‌های پژوهش و با استفاده از رویکرد آینده‌پژوهی به تحلیل اثر و مدل‌سازی روندهای نهادی-رسمی بر نظام تحقق‌پذیری برنامه‌ریزی فضایی شهر اصفهان پرداخته شد. نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای نشان داد بعد کالبدی (۴/۴۳) و پس از آن بعد ساختاری-فرایندی (۴/۴۰) وضعیت نسبتاً مطلوب‌تری در بین شاخص‌های پژوهش دارند. نتایج بررسی مدل آماری PLS حاکی از آن بود که متغیر برنامه‌ریزی راهبردی در شهر اصفهان در سطح مطلوب قرار دارد. نتایج مدل آینده‌نگاری حاکی از آن بود که «شفافیت اهداف، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های رسمی و غیر رسمی سازمان» بیشترین سهم را در اثرپذیری مستقیم غیر مستقیم برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان داشته‌اند. نتایج تحلیل فضایی مؤثر در اصفهان نشان داد بعد مدیریتی-نهادی اثر قابل توجهی بر گسترش برنامه‌ریزی راهبردی شهر اصفهان خواهد داشت. بنابراین، با توجه به مطالب بحث‌شده، می‌توان ادعان داشت با به‌کارگیری اصول و ابعاد برنامه‌ریزی راهبردی بر اساس علم آینده‌پژوهی، در شهر بزرگی همچون اصفهان که سالیانه هزینه‌های زیادی به دلیل ناهماهنگی دستگاه‌های اجرایی به شهروندان و سیستم مدیریت شهری تحمیل می‌شود، می‌تواند از نظر مدیریتی هماهنگ‌کننده و جهت‌دهنده مناسبی برای سازمان‌هایی نظیر سازمان مخابرات، گاز، برق، آب و فاضلاب، و... در شهر اصفهان باشد. در تقابل با چنین شرایطی، و با هدف بسترسازی ساخت آینده، و پاسخگویی به پیچیدگی‌ها و عدم قطعیت‌های روزافزون شهر اصفهان (همچون شرایط اجتماعی و بزه، تفاوت‌های فرهنگی، مشکلات اقتصادی خرد و کلان، زیرساخت‌ها و تأسیسات شهری، مسائل زیست‌محیطی و فرونشست‌ها، و...) ایجاب می‌کند، در طراحی سیاست‌گذاری‌های راهبردی در همه سطوح، از جمله مدیریت کلان‌شهری توجهی ویژه‌ای به آینده‌پژوهی به مثابه پارادایمی نوین در خصوص برنامه‌ریزی راهبردی داشت.

منابع

- الیاس‌زاده مقدم، نصرالدین (۱۳۹۲). بررسی و امکان‌سنجی جایگزینی مدل برنامه‌ریزی ساختاری- راهبردی با برنامه‌ریزی جامع شهری در ایران (مطالعه‌ای تطبیقی- مقایسه‌ای). معماری و شهرسازی/آرمان‌شهر، ۴(۶): ۳۵ - ۴۸.
- حجی‌پور، محمد؛ پور، سمیرا؛ و محمودی خوردی، امین (۱۴۰۰). رویکرد کیفیت زندگی سکونتگاه‌های مرزی در برنامه‌های توسعه پنج‌ساله ایران. علوم و فنون مرزی، ۳۸(۱۰)، ۷۸ - ۱۱۷.
- حسینی سیاه‌گلی، مهناز و قدمی، مصطفی (۱۳۹۵). بررسی تأثیر عوامل فردی و ساختاری در تغییر به رویکرد استراتژیک در برنامه‌ریزی شهری ایران. جغرافیا و مطالعات محیطی، ۵(۲۰)، ۱۱۱ - ۱۲۴.
- دانیالی، سحر و شریف‌زادگان، محمدحسین (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری مبتنی بر رویکرد سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر قزوین). مهندسی جغرافیایی سرزمین، ۳(۶)، ۳۱ - ۴۷.
- دانشور، فاطمه و صابری، حمید (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی راهبردی کلان‌شهر اصفهان (بر مبنای آنالیز چالش‌ها با مدل علت و معلولی). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۸(۱)، ۱۴۵ - ۱۶۴.
- شکوهی، محمداجزاء؛ اسکندری ثانی، محمد و محمدآبادی، جواد (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند بر اساس رویکرد راهبرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM. مطالعات فرهنگی- اجتماعی خراسان، ۱۱(۱)، ۱۰۵ - ۱۲۵.
- فلاح، محمدرضا و اسدپور کردکندی، بلال (۱۴۰۲). جایگاه سازمان و نهادهای بین‌المللی در تعاریف مفهومی حکمرانی خوب. ششمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت و صنعت، <https://civilica.com/doc/1936829>
- مهارتی، یعقوب؛ حسنی هنزایی، وحید و حمیدی، مجتبی (۱۳۹۱). ارزیابی برنامه‌ریزی راهبردی بر اساس حکمروایی خوب شهری (مطالعه تطبیقی برنامه‌ریزی‌های تهران و مشهد). چهارمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری. مشهد. <https://civilica.com/doc/164799>
- هم‌قدم، نوشا؛ زیاری، کرامت‌الله؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ پورا احمد، احمد و زنگنه شهرکی، سعید (۱۴۰۱). ارائه سناریوهای آینده حکمروایی شهری هوشمند (مورد مطالعه: شهر رشت). چشم‌انداز شهرهای آینده، ۳(۲)، ۳۱ - ۵۶.
- Akinsulire, A. A., Idemudia, C., Okwandu, A. C., & Iwuanyanwu, O. (2024). Strategic planning and investment analysis for affordable housing: Enhancing viability and growth. *Magna Scientia Advanced Research and Reviews*, 11(2), 119-131.
- Bryson, J. & George, B. (2020). Strategic management in public administration. In *Oxford research encyclopedia: politics* (pp. 1-26). Oxford University Press.
- Bibri, S. E. (2022). Eco-districts and data-driven smart eco-cities: Emerging approaches to strategic planning by design, spatial scaling, and technological evaluation. *Land use policy*, 113, 105830.
- Barker, A., Garcia-Blanco, G., Garcia, I., & Aguirre-Such, A. (2024). The role of strategic planning in Nature-based Solutions (NBS) transformation: An evaluation of the Green Cities Framework in mainstreaming NBS in 6 European countries. *Nature-Based Solutions*, 6, 100157.
- Bryson, J. M., Edwards, L. H., & Van Slyke, D. M. (2018). Getting strategic about strategic planning research. *Public Management Review*, 20(3), 317-339.
- Blaxland, J. (2024). Australian regional engagement: A historical and strategic perspective. *Australian Army Journal*, 20(1), 138-152.
- Berliner, J. S. (2023). Planning and management. In *The Soviet Economy* (pp. 350-390). Routledge.
- Daft, R.L. & Weick, K.E. (1984). Toward a model of organizations as interpretation systems, *Acad. Manag. Rev.* 1984, Vol. 2, 284-295.
- Danyali, S. & Sharifzadegan, M.H. (2020). Strategic planning of urban development based on scenario writing approach Case Study: Qazvin City. *Geographical Engineering of Territory*, 3(6): 31-47. (in Persian)
- Daneshvar, F. & Saberi, H. (2021). Strategic Future Studies in Isfahan Metropolis: The analysis of challenges through the cause and effect model. *Geography and Urban Space Development*, 8(1), 145-164. (in Persian)
- Elyaszadeh Moghaddam, N. (2011). Surveying and Feasibility of Replacement of Structural-strategic Model with Urban Comprehensive Planning Model in Iran. *Armanshahr*, 4(6), 35-48. (in Persian)
- Fuertes, G., Alfaro, M., Vargas, M., Gutierrez, S., Ternero, R., & Sabattin, J. (2020). The conceptual framework for the strategic management: a literature review—descriptive. *Journal of Engineering*, 2020(1), 6253013.
- Gerber, A. S. & Green, D. P. (2005). Correction to Gerber and Green (2000), replication of disputed findings, and reply to Imai (2005). *American Political Science Review*, 99(2), 301-313.
- HABITAT-UN (2011). Cities and Climate Change — Global Report on Human Settlements 2011, to the UN-HABITAT Publications Collection.
- Hamghadam, N., Ziari, K., Hataminejad, H., Pourahmad, A., & Zanganeh, S. (2022). Presenting future scenarios of smart city governance (Case study: Rasht city). *JFCV 2022*, 3(2), 3. (in Persian)

- Hosseini Siah-Goli, M. & Gadami, M. (2015). Investigating the impact of individual and structural factors in changing to a strategic approach in urban planning in Iran. *Geography and environmental studies*, 5(20): 111-124. (in Persian)
- Hersperger, A. M., Oliveira, E., Pagliarin, S., Palka, G., Verburg, P., Bolliger, J., et al. (2018). Urban land-use change: The role of strategic spatial planning. *Global Environmental Change*, 51, 32–42. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.05.001>. May.
- Joel, O. T. & Oguanobi, V. U. (2024). Navigating business transformation and strategic decision-making in multinational energy corporations with geodata. *International Journal of Applied Research in Social Sciences*, 6(5), 801-818.
- Karakayaci, Ö. (2015). Relational and Institutional Approaches to Planning Issues in Turkey. *Megaron*, 10(4).
- Krul, M. (2018). *The new institutionalist economic history of Douglass C. North: A critical interpretation*. Springer.
- Kuosa, T. (2014). Towards strategic intelligence. *Foresight, Intelligence and Policy Making, Helsinki, Dynamic Futures*
- Keith, M., O'Clery, N., Parnell, S., Revi, A. (2020). The future of the future city? The new urban sciences and a PEAK Urban interdisciplinary disposition. *Journal of Cities*, Vol. 105, October 2020, 102820, Doi: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102820>
- Kuller, M., Farrelly, M., Marthanty, D.R., Deletic, A., & Bach, P.M. (2022). Planning support systems for strategic implementation of nature-based solutions in the global south: Current role and future potential in Indonesia. *Journal of Cities*, Vol. 126, 1-11, Doi: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.103693>
- Krul, M. (2018). *The new institutionalist economic history of Douglass C. North: A critical interpretation*. Springer.
- Lammers, J. C. & Barbour, J. B. (2006). An institutional theory of organizational communication. *Communication Theory*, 16(3), 356-377.
- Karakayacı, Ö. (2015). Regions and regional planning in Turkey. *Biblioteka Regionalisty*, (15), 33-46.
- Lingua, V. & Caruso, E. (2022). Futures Literacy as a reading key for strategic spatial planning: A community learning process for defining shared futures in the Ombrone River Agreement. *Journal of Futures*, Vol. 140, June 2022, 102935, Doi: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102935>
- Lu, M., Liang, F., & Xing, J. (2024). Navigating urban shrinkage: Spatial influencing factors and strategic priorities for urban spatial performance in Heilongjiang Province, China. *Sustainable Cities and Society*, 101, 105200.
- Lingua, V. & Caruso, E. (2022). Futures Literacy as a reading key for strategic spatial planning: A community learning process for defining shared futures in the Ombrone River Agreement. *Journal of Futures*, Vol. 140, 102935, Doi: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102935>
- Mahrati, Y., Hosni Hanzaei, V., & Hamidi, M. (2011). Evaluation of strategic planning based on good urban governance "Comparative study of Tehran and Mashhad planning". *Urban planning and management conference*. SID. <https://sid.ir/paper/851547/fa>. (in Persian)
- Ndegwah, D. M. (2014). Factors affecting the implementation of strategic plans in public secondary schools in Nyeri County, Kenya. *International Review of Management and Business Research*, 3(2), 993.
- North, D. C. & Wallis, J. J. (1994). Integrating institutional change and technical change in economic history a transaction cost approach. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)/Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, 150(4), 609-624.
- Nasehi, H., Saberi, H., Ghaed Rahmati, S., & Khademolhoseiny, A. (2022). Third urban places and social sustainability of Isfahan city areas. *Journal of Future Cities Vision*, 3(2), 95-111. (in Persian)
- Olesen, K. (2014). The neo-liberalisation of strategic spatial planning. *Planning Theory*, 13(3), 288-303.
- Onsted, J. A. & Chowdhury, R. R. (2014). Does zoning matter? A comparative analysis of landscape change in Redland, Florida using cellular automata. *Landscape and Urban Planning*, 121, 1–18. Doi:<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.09.007>
- Poister, T. H. & Streib, G. (2005). Elements of strategic planning and management in municipal government: Status after two decades. *Public Administration Review*, 65(1), 45-56.
- Price, B., Kienast, F., Seidl, I., Ginzler, C., Verburg, P. H., & Bolliger, J. (2015). Future landscapes of Switzerland: Risk areas for urbanization and land abandonment. *Applied Geography*, 57, 32–41. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2014.12.009>.
- Susanto, P. C., Ali, H., Sawitri, N. N., & Widyastuti, T. (2023). Strategic Management: Concept, Implementation, and Indicators of Success (Literature Review). *Siber Journal of Advanced Multidisciplinary*, 1(2), 44-54.
- Sinnaiah, T., Adam, S., & Mahadi, B. (2023). A strategic management process: the role of decision-making style and organizational performance. *Journal of Work-Applied Management*, 15(1), 37-50.

- Sisto, R., Fernández-Portillo, L.A., Yazdani, M., Estepa-Mohedano, L., & EbadiTorkayesh, A. (2022). Strategic planning of rural areas: Integrating participatory backcasting and multiple criteria decision analysis tools. *Journal of Socio-Economic Planning Sciences*, Vol. 82, Part A, August 2022, 101248, Doi: <https://doi.org/10.1016/j.seps.2022.101248>.
- Shkahi, M.A., Eskandari Thrani, M., & Mohammad Abadi, J. (2016). Strategic planning of Birjand city development based on the city development strategy approach with SWOT and QSPM models. *Social Cultural Studies of Khorasan*, 11(1), 105- 125. (in Persian)
- Todes, A. (2017). Shaping peripheral growth? Strategic spatial planning in a South African city-region. *Habitat International*, 67, 129-136.
- Thoidou, E. (2013). Strategic spatial planning in the era of crisis: Current trends and evidence from the metropolitan area of Thessaloniki. *Spatium*, (30), 12-17.
- Verburg, P. H. & Overmars, K. P. (2009). Combining top-down and bottom-up dynamics in land use modeling: Exploring the future of abandoned farmlands in Europe with the Dyna-CLUE model. *Landscape Ecology*, 24, 1167–1181. <https://doi.org/10.1007/s10980-009-9355-7>.
- Young, H. P. (2020). Individual strategy and social structure: An evolutionary theory of institutions.
- Yehorchenkova, N., Yehorchenkov, O., Finka, M., Ondrejicka, V., & Ondrejickova, S. (2024). Development of a conceptual model for an information management system in spatial planning projects. Case study of the making-city project. *Heliyon*, 10(12).
- Zhang, Q., Ban, Y., Liu, J., & Hu, Y. (2011). Simulation and analysis of urban growth scenarios for the Greater Shanghai Area, China. *Computers, Environment and Urban Systems*, 35, 126–139. <https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2010.12.002>